

Список використаних джерел:

1. Барон Ю. Система римского гражданского права / Ю. Барон. – СПб., 2005.
2. Дождев Д. Римское частное право : [учебник для юридических вузов и факультетов] / Д. Дождев ; под ред. В. Нерсесянца. – М., 2000.
3. Римское частное право : [учебник] / под ред. И. Новицкого, И. Перетерского. – М., 1998.
4. Римское частное право. – М. : Бек, 1994. – С. 178.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. Коссака. – К. : Істина, 2004. – 976 с.
6. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению. – М., 2004. – С. 247–334.
7. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права / К. Цвайгерт, Х. Кетц. – М., 1998. – С. 259–263.
8. Французский гражданский кодекс / пер. с франц. А. Жуковой, Г. Пашковской. – СПб., 2004. – С. 421–487.
9. Залесский В. Преобразование института права собственности в гражданском праве Болгарии и Польши / В. Залесский // Аналитический обзор зарубежного законодательства. – 1998. – № 4. – С. 69.
10. Венедиктов А. Государственная социалистическая собственность // Избранные труды по гражданскому праву : в 2-х т. / А. Венедиктов. – Т. II. – М. : Юрид. лит., 2004. – С. 103–119.
11. Гражданское право : в 4-х т. : [учебник] / под ред. Е. Суханова. – 3-е издание, переработанное и дополненное. – Т. 2 : Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 835 с.
12. Шимон С. Цивільне та торгове право зарубіжних країн : [навч. посібник] / С. Шимон. – К. : КНЕУ, 2004 – 220 с.
13. Сухарева Е. О системе прав на чужие вещи / Е. Сухарев // Вестник Воронежского института МВД России. – 2009.
14. Латыев А., Губарев А. Недвижимость за рубежом : правовые вопросы : [учебное пособие] / А. Латыев, А. Губарев. – М., 2011. – С. 37.

УДК 347.63; 347.2/.3; 347.115; 347.214.2

МЕЛЬНИК М.Б.

**КРИТЕРІЙ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО (СІМЕЙНОГО) СТАТУСУ
НЕРУХОМОГО МАЙНА ЗА ІНСТИТУТОМ ПРИПИНЕННЯ АЛІМЕНТНИХ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НАБУТТЯМ ДИТИНОЮ ЙОГО У ВЛАСНІСТЬ**

У статті досліджуються питання визначення критеріїв цивільно-правового (сімейного) статусу нерухомого майна, яке може бути предметом договору про припинення права на аліменти. Доводиться відмінність категорії статусу майна, як і її доречність у застосуванні в цивільно-правовому обороті, від категорії «режим майна», та наполягається на оперуванні першою категорією в окремих випадках. З'ясовується, що цивільно-правовому (сімейному) статусу майна притаманні критерії «придатність» і «задоволення майнових інтересів дитини». Також доведено, що такий статус обумовлюють критерії «обмеження» щодо звернення стягнення на майно, здійснення права власності.

Ключові слова: аліменти, аліментні зобов'язання, припинення права на аліменти, цивільно-правовий (сімейний) статус, сімейні правовідносини, нерухоме майно, договір в сімейному праві.

В статье исследуются вопросы определения критериев гражданско-правового (семейного) статуса недвижимого имущества, которое может быть предметом договора о прекращении права на алименты. Доказаны отличия категории «статус имущества», как и уместность её применения в отношении гражданско-правового оборота, и категории «режим имущества», и настаивается на её применении в отдельных случаях. Выясняется, что гражданско-правовому (семейному) статусу имущества присущи критерии «пригодность» и «удовлетворение имущественных интересов ребенка». Также доказано, что такой статус обуславливают и критерии «ограничения» на обращения взыскания на имущество, реализацию права собственности.

Ключевые слова: алименты, алиментные обязательства, прекращение права на алименты, гражданско-правовой (семейный) статус, семейные правоотношения, недвижимое имущество, договор в семейном праве.

The article examines the issues of determining the criteria of civil-law (family) status of real estate, which may be the subject of a contract to terminate the right to maintenance. There is a difference in the category of property status, as well as its relevance in civil law use from the “regime of property”, and insists on the operation of the first category in individual cases. It turns out that the civil law (family) status of property inherent criteria of “suitability” and “satisfaction of the property interests of the child”. It has also been proven that such a status is determined by the criteria of “limitation” in relation to foreclosure, property ownership.

Key words: alimony, alimony obligations, termination of right to alimony, civil (family) status, family relationship, real estate, family law contract.

Вступ. Реалізація права на припинення аліментів через набуття дитиною нерухомого майна у власність, повинна, насамперед, забезпечувати задоволення майнових інтересів дитини не в меншому обсязі, ніж той, що існував за тривання правовідносин по сплаті аліментів. Критерії вартісно-майнового співвідношення під час трансформування таких відносин, насамперед, стосуються потреби вирішення питань не тільки встановлення фактичних даних по сумі сплачуваних періодичних платежів у вигляді аліментів, але й визначенню чіткого статусу нерухомого майна, яке повинно стати предметом договору по припиненню права на аліменти набуттям його у власність.

Постановка завдання. Ні в цивільному, ні в сімейному законодавстві не відображається цивільно-правова характеристика того майна, яке може задовільнити саме майнові інтереси дитини по набуттю нерухомого майна у власність замість припинення чітко визначених попередньо аліментних зобов'язань. Тому доктринальна оцінка такого аспекту становить актуальність даної проблематики, а отже, потребує належного дослідження.

Метою статті є з'ясування статусу нерухомого майна в інституті припинення аліментних зобов'язань набуттям його у власність дитиною. Вирішення проблеми дозволить точніше розуміти правову природу та режим переходу права власності дитині нерухомого майна, взаємодію в застосуванні цивільно-правових норм і норм сімейного права. Все зазначене сприятиме охороні та захисту майнових інтересів дитини в аліментних зобов'язаннях.

Результати дослідження. Аналізуючи численні наукові дослідження, які були проведені щодо інституту припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям дитиною у власність нерухомого майна [7, с. 138–144; 9, с. 183–191 тощо], на жаль, дослідники в сімейному праві не порушують питання можливої проблем щодо придатності того чи іншого нерухомого майна. Хоча в цивільному праві можна зазначити більш комплексну працю, яка була проведена лише на предмет «житла», працю М.В. Бернацького («Житло як об'єкт права власності», Київ, 2016 р.) [1]. Проте предмет договору про припинення права на аліменти набуттям у власність дитиною нерухомого майна є значно ширшим і не стосується специфіки потреби задоволення майнових інтересів дитини, а тому не може вирішити проблему. Специфіка інституту припинення права на аліменти набуттям дитиною у власність майна очевидна. Не вироблено й належної судової практики. Такі обставини вказують на неприпустимість залишення поза увагою такого інституту в сегменті нерухомого майна, яке набувається у власність.

Як у доктрині цивільного, так і в доктрині сімейного права, щодо правового регулювання нерухомого майна прийнято вести мову про його режим, але не про його статус. В юридичній енциклопедії термін «правовий статус», з огляду на латинську транскрипцію, пов'язують із правовим становищем (сукупністю прав і обов'язків) фізичної або юридичної особи [12, с. 626]. Тобто йдеться про зв'язок між особою як суб'єктом права і річчю як об'єктом правовідносин, а це означає, що статус майна генетично нерозривно пов'язаний із терміном «право власності». У латино-російському словнику, хочі і без префікса «право», наводиться розширене тлумачення слова “status”, яке прийнятне для статусу нерухомого майна. Це слово подається додатково для сприйняття як позиція, положення, постійний, незмінний, певний, встановлений; та зрештою, і як особливість, обставини, благополуччя [2, с. 952]. Це дає підстави визначити додатковий правовий зв'язок не стільки із правовим регулюванням в юриспруденції «нерухомого майна» (яке притаманне «режиму»), скільки з комплексом прав і обов'язків на таке майно. Адже в разі припинення права на аліменти його режим, вужче, а отже, похідне значення, викликає питання: чи може конкретний суб'єкт (платник аліментів) відчужити те чи інше майно? чи може інший суб'єкт набути його у власність? і взагалі, який комплекс прав і обов'язків на даний об'єкт нерухомого майна набувається? Тобто саме тут можна попередньо відстежити досить точно виявлення ознак категорії «статус» щодо особливостей, обставин, постійності, незмінності, як і щодо прав і обов'язків на таке майно.

Заради об'єктивності доцільно звернути увагу на зміст ст. 181 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України «Нерухомі та рухомі речі», в якій законодавець вживає термін «режим». Такий термін він вживає у досить схожих зі статусом питаннях, а саме: щодо «поширеності» особливих правил (прав і обов'язків), які пов'язанні, зазвичай, із *процесом* «реєстрації», «особливими видами майна» тощо.

У правовій доктрині правовим режимом І.С. Соколова пропонує вважати «режим» як сукупність <...> засобів, які забезпечують стійке впорядкування суспільних відносин, <...> виражає ступінь сприяльності чи несприяльності задоволення інтересів суб'єктів права» [8-а, с. 129]. Однак у сімейному праві термін «режим майна» тлумачиться як певний «стан», «становище» (щодо «майна»), тобто – по суті його «статус»; подається також як «*порядок* регулювання майнових відносин <...> внаслідок дозволів та заборон, зобов'язань <...> і визначає зміст майнових прав та обов'язків <...>» (щодо подружжя; курсив авт. – М. М.) [3, с. 11; 8, с. 144–145]. За обставин, викладених вище, можемо спостерігати наче «зливання» термінів «статус» і «режим», що вказує на спільну юридичну природу й очевидну їхню взаємопов'язаність. Адже не виключено, що елементи режиму нерухомого майна можуть мати значення як для окреслення статусу майна, так і навпаки, проте «режим» є ширшим і методологічно наповнюється статусом майна, охоплює його за правового регулювання.

У науково-практичному коментарі до ЦК України (В.М. Коссака) зазначається, що особливий правовий режим нерухомості зводиться до: 1) особливого порядку набуття права власності на неї; 2) особливого порядку її відчуження; 3) відповідної форми правочинів, об'єктами яких виступають нерухомі речі [5, с. 169]. У підручнику за редакцією Ю.Л. Бошицького та Р.Б. Шишки вказується на те, що правовий режим нерухомих речей зумовлюється особливістю: 1) віднесення їх до нерухомих як свідчення надання підвищення гарантій охорони прав на них (формальна визначеність); 2) встановлення ускладненого порядку вчинення правочинів щодо таких речей (функціональна зумовленість); 3) введення державної реєстрації обтяжень такого майна та правочинів із нерухомістю [11, с. 341]. За таких обставин не важко помітити, що йдеться про «режим» як комплексне правове явище, тобто про певний *процес* як *стан* і щодо предметів (речей) марального світу, так і щодо процедури оформлення, укладення, передання речей, або предметно, щодо процесу набуття прав і обов'язків.

Для послідовного фокусування законодавчого підходу на термінах «режим» і «статус» варто предметно звернути увагу на те, що в ст. 3 («Особливості статусу військового майна») Закону України «Про правовий режим майна у Збройних силах України» від 21 вересня 1999 р. № 1075–XIV (далі – Закон № 1075–XIV від 21 вересня 1999 р.) законодавець включає до статусу те військове майно, яке «<...> закріплюється за військовими частинами <...> на праві оперативного управління. А з моменту надходження майна до Збройних сил України і закріплення його

¹ Для довідки: до *нерухомих речей* (нерухоме майно, нерухомість) за цивільним законодавством належать «<...> земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення <...>» (ст.181 ЦК України).

за військовою частиною <...> воно набуває статусу військового майна. Військові частини використовують закріплене за ними військове майно лише за його цільовим та функціональним призначенням. Облік, інвентаризація, зберігання, списання, використання та передача військового майна здійснюються у спеціальному порядку <...>» (курсив авт. – М. М.) [6]. Як видно, тут також зацентовано норму права на об'єкті – майні, речах, хоча виділяються вкраплення здійснення права власності (володіння, користування та розпорядження), управління тощо.

Отже, коли ми говоримо не стільки про «режим», скільки про становище, то воно фокусується на самому об'єкті, тобто об'єкті права власності того чи іншого нерухомого майна в його сталому, незмінному вигляді – статусі. На нашу думку, доцільно оперувати саме терміном «статус», тобто «цивільно-правовий (сімейний) статус майна», стабільність якого і потрібна для укладення договору про припинення права на аліменти. Адже статус нерухомого майна в такому сенсі – це ще не режим, і не зовсім повнота правового регулювання, радше – у такому разі «режим» залежить від комплексу, процесу реалізації тощо. Натомість категорія «статус майна», визначатиме цивільно-правове (сімейне) положення об'єктів нерухомого майна в комплексі та специфіці його видової класифікації, окреслюватиме комплексність його якостей.

Отже, коли йдеться про статус нерухомого майна в інституті припинення аліментних зобов'язань переданням його у власність дитині, важливо запитати про те, яке саме нерухоме майно мається на увазі законодавцем, і охарактеризувати його статусність. Зокрема, у ч. 1 ст. 190 Сімейного кодексу (далі – СК) України законодавець закріплює такий перелік *нерухомого майна*, серед якого прямо визначає – *житловий будинок, квартиру, земельну ділянку*, а також вживає слово сполучник «тощо». Це вказує на ширше розуміння переліку.

Термін «нерухоме майно» є цивільно-правовою категорією. У доктрині цивільного права «майно» розуміють і як окрему річ, і як сукупність речей, а також майнові права й обов'язки, що належать суб'єктам цивільного права [4, с. 56]. А якщо майном (зокрема й нерухомим) є певна річ, яка характеризується як «нерухома річ». ¹ Важливо, що для окреслення статусу такого майна необхідно вести мову, насамперед, про ті критерії, які характеризують нерухомі речі та визначають їхні головні ознаки, як і ті ознаки, які необхідні в «речовому сегменті» (у частині майбутнього предмета договору – М. М.) для припинення аліментних зобов'язань.

Так, у цивільному праві для віднесення речей до рухомих чи нерухомих застосовують, зазвичай, такі критерії: 1) матеріальний – ступінь зв'язку із землею: а) де вона разом із компонентами (надра, водні ресурси, ліси і багаторічні насадження) визнана основним критерієм; б) закріплено нерозривний зв'язок інших капітальних об'єктів із землею; в) визнається неможливість переміщення цих об'єктів без їхнього знецінення чи завдання суттєвої шкоди їхньому призначенню); 2) юридичний – формальне віднесення законом певної речі до нерухомої [11, с. 340–341].

Так, М.В. Бернадський зазначає, що особливість *житлового будинку* як об'єкта права власності, його правового режиму полягає в тому, що *житловий будинок* є виключно складною річчю, складовими елементами якої є квартира (-ри) та майно, що належать власникам квартир на праві спільної власності відповідно до законодавства. А в межах правової характеристики *садиби* як об'єкта права власності вчений доводить, що вона є складною річчю, оскільки до такої входить будинок, який містить житло, земельну ділянку й інші об'єкти, розташовані на ній. *Квартира* як об'єкт права власності також характеризується певною цивільно-правовою специфікою статусу, адже вона є неподільною річчю та не є складною річчю, на відміну від садиби та житлового будинку (курсив авт. – М. М.) [1, с. 8]. Така характеристика очевидно зорієнтована на правове регулювання цивільних майнових правовідносин, однак щодо сімейного законодавства є досить неповною. Адже характеризуючи житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо як особливий об'єкт, придатний для укладення договору, важливо звернути увагу на особливості, що будуть додатково пояснювати статус такого майна. Зокрема, на прикладі такого об'єкта, як «земельна ділянка», варто зазначити, що право власності на землю – це, насамперед, «право володіти, користуватися та розпоряджатися земельною ділянкою» (ч. 1 ст. 78 Земельного кодексу України). Також земельне законодавство допускає можливість набуття права власності на земельну ділянку на підставі «<...> інших цивільно-правових угод» (п. «а», ч. 1 ст. 81 Земельного кодексу України).

У межах формування земельної ділянки як об'єкта цивільних прав вона повинна мати й відповідну площу, межі та занесення інформації про неї до Державного земельного кадастру (ч. 1 ст. 79–1 Земельного кодексу України) – мати відповідний кадастровий номер тощо. Отже, «площа», «межі», «інформація» та місце розташування будуть мати значення для компенсації припинення права на аліменти набуттям у власність дитиною цього виду майна.

Водночас характер земельної ділянки, який дозволяє вказати на її видову класифікацію й оборотоздатність, визначається наявністю не тільки тих питань, які стосуються її формування як об'єкта цивільного права (наявність кадастрового номеру, меж, площі на якій розташована – *М. М.*), але й цільовим призначенням (ст. 19 Земельного кодексу України) тощо.

Звісно, характер призначення земельної ділянки (залежності від приналежності до земель сільськогосподарського призначення, земель житлової чи громадської забудови – *М. М.*) становить специфічну ознаку цивільно-правового статусу права власності на таку. Це й має суттєве значення для сімейно-правового регулювання майна, набутого дитиною чи спільно, одним із батьків, з яким проживає дитина. *Наприклад*, ч. ч. 3, 4, 5 ст. 22 Земельного кодексу (далі – ЗК) України вказують на те, що в громадян можуть перебувати землі для ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва, сінокошіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Водночас щодо «сільськогосподарського виробництва» зазначається, що за таких обставин повинен бути розроблений і затверджений відповідний проект землеустрою. До того ж правовий режим земель сільськогосподарського призначення визначається тим, що такі землі не можуть передаватися у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам. У міжнародному приватному праві для іноземців щодо таких правовідносин встановлений на національному рівні *режим окремих обмежень* [4-а, с. 69].

Отже, відповідно до змісту ст. 22 ЗК України, передання земельних ділянок у власність вже не пов'язано з «інтересами дитини» (які притаманні ст. 190 СК України), а навпаки, предметно пов'язано з метою безпосереднього «сільськогосподарського виробництва» (ч. 1 ст. 23 ЗК України). Тут постає раціональне запитання: чи спроможний громадянин – фізична особа зі статусом «дитина» – здійснювати належне сільськогосподарське використання (виробництво)? Адже ст. 254 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачає кримінальну відповідальність за безгосподарське використання земель. Це й вказує щонайменше на специфіку статусу земельних ділянок як можливих об'єктів права власності дитини в питаннях наслідків неналежного здійснення режиму права власності дитиною. Можемо зауважити, що в законодавчо визначеному порядку наявні певні обмеження, які характеризують статус нерухомого майна щодо спроможності задовольнити майнові інтереси дитини та бути предметом договору про передачу такого майна у власність.

Зрештою, з огляду на те, що норма ст. 190 СК України визначається як спеціальна стосовно ст. 22 ЗК України (яка визначається як загальна – *М. М.*), законодавець вважає доцільним надання майну, яке може бути передане у власність, спеціального цивільно-правового (сімейного) статусу, який би і характеризував його «придатність» для задоволення майнових інтересів, що і має задовольняти майнові інтереси дитини до досягнення нею повноліття. Отже, у характеристиці *цивільно-правового (сімейного) статусу майна така обставина має ключове значення й окреслює в моменті визначення додаткових критеріїв критерій «придатності» та «задоволення майнових інтересів дитини»*. Адже припинення права на аліменти – це, передусім, «не бізнес», а мета інституту аліментів – *утримати дитину, забезпечити її житловими умовами, харчуванням тощо*. Тому не все майно може забезпечити «майнові інтереси дитини», а лише те, яке буде задовольняти такі інтереси.

Обмеження, які характеризують таке майно, стосуються і заборони звернення стягнення на нього (ст. 190 СК України).

Професор Є.О. Мічурін акцентує увагу на системі принципів обмеження права власності майнових прав фізичних осіб, серед яких: *принцип забезпечення обмеження прав фізичних осіб відповідно до їхнього призначення; принцип об'єктивних обмежень майнових прав фізичних осіб; принцип розумності обмежень майнових прав фізичних осіб; принцип обґрунтованості обмежень майнових прав фізичних осіб; принцип винятковості обмежень майнових прав фізичних осіб; принцип правомірності обмежень майнових прав фізичних осіб; принцип пропорційності обмежень майнових прав фізичних осіб; принцип встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб; принцип соціалізації обмежень майнових прав фізичних осіб* [4-б, с. 212–234]. Такі принципи дозволяють чітко окреслити природу цивільно-правового (сімейного) статусу майна дитини, яке набувається нею у зв'язку із припиненням аліментних зобов'язань.

Досить показовим для вирішення особливостей цивільно-правового (сімейного) статусу такого майна є позиція тих дослідників (представників харківської цивілістичної школи – *М. М.*), які в межах дослідження оборотоздатності майна вказують: *на необхідність врахування прав інших осіб на об'єкти, які перебувають в обороті; врахування особливості обороту прав на*

майно, яке належить декільком особам (як у випадку спільної сумісної, так і у випадку спільної часткової власності на нього); важливо мати на увазі і переважне право деяких осіб, яке повинно бути враховане під час обороту певного майна; важливим у цивільному обороті є правовстановлюючі документи, які підтверджують право осіб на відчуження майна та, власне, правонаступництво набувача; наступним аспектом є момент виникнення права власності на майно, яке набувається особою; варто враховувати й особливості обмеження певного майна, заборону на відчуження; треба зважати на особливості обороту окремих об'єктів, що придбані на біржі (товарній чи фондовій), який регулюється спеціальним законодавством тощо (курсив авт. – М. М.) [10, с. 138–141].

Отже, нерухоме майно, яке може бути предметом договору про припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям його у власність, варто зважати на те, що воно: 1) пов'язане із задоволенням основних і першочергових майнових інтересів дитини – у житлі тощо; і таке, яке прямо не пов'язане, але сфокусоване на його можливості володіння та користування, розпорядження прямо чи опосередковано (через представника) і може забезпечувати майнові інтереси дитини з огляду на можливості отримання прибутку; 2) враховує інтереси інших членів сім'ї; 3) не перебуває в заставі; 4) придатне для користування; 5) набуто у власність передбаченим законом порядком; 6) перебуває у вільному доступі, на нього не заявлені права третіх осіб; 7) таке, яке не потребує специфіки управління ним, тобто не пов'язане з отриманням додаткових ліцензій, дозволів тощо; 8) підлягає державній реєстрації; 9) розташоване на території України, у найбільш прийнятних межах для здійснення права власності (не в зоні антитерористичної операції, Автономної Республіки Крим – М. М.); перебуває за її межами під належною цивільно-правовою охороною тощо.

Отже, статус нерухомого майна, яке набувається у власність дитини припиненням права на аліменти, характеризується такими його ознаками: на момент укладення договору таке майно повинно бути придатним для здійснення права власності (володіння, користування, розпорядження); на нього не повинно бути заявлено прав третіх осіб; воно не повинно бути предметом цивільно-правового спору тощо.

Висновки. Цивільно-правовий (сімейний) статус нерухомого майна, яке набувається дитиною у власність шляхом припинення аліментних зобов'язань, по суті зводиться до здатності ним забезпечення майнових інтересів дитини та того з батьків, з яким вона проживає. Окрім того, такий статус характеризується наявністю певних обмежень, адже на таке майно не може бути звернуто стягнення, воно може бути відчужене внаслідок розірвання договору лише в судовому порядку за конкретно передбачених умов (невиконання обов'язків по утриманню дитини того з батьків, з ким вона проживає; у випадку виключення одного з батьків з актового запису про батьківство чи материнство) тощо.

Отже, цивільно-правовому (сімейному) статусу майна притаманні додаткові критерії: «придатність» і «задоволення майнових інтересів дитини», як і критерії, що обумовлюють ті чи інші «обмеження», зокрема, щодо звернення стягнення на майно, здійснення права власності тощо.

Список використаних джерел:

1. Бернацький М.В. Житло як об'єкт права власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право» / М.В. Бернацький ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака. – Київ, 2016. – 20 с.
2. Дворецкий И.Х. Латино-русский словарь : около 50 000 слов / И.Х. Дворецкий. – Изд. 2-е, переработ. и доп. – М. : Русский язык, 1976. – 1096 с.
3. Жилінкова І.В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. ... д. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / І.В. Жилінкова. – Х., 2000. – 39 с.
- 3-а. Земельний кодекс України : Закон від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
4. Матвеев П.С. Бірюков В.І. Цивільне право : в схемах : [навч. посібник] / П.С. Матвеев, В.І. Бірюков. – К. : Алерта, 2013. – 256 с.
- 4-а. Міжнародне приватне право : практикум / за ред. Р.А. Майданика, Н.С. Кузнєцової, Т.В. Боднар, Е.М. Грамацького. – К. : Логос, 2010. – 320 с.

- 4-б. Мічурін С.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб : теоретико-правовий аспект : [монографія] / С.О. Мічурін. – Х. : Юрсвіт ; НДІ приватного права та підприємництва АпрН України, 2008. – 482 с.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В.М. Коссака. – К. : Істина, 2004. – 976 с.
6. Про правовий режим майна у Збройних силах України : Закон від 21 вересня 1999 р. № 1075–XIV // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1075-14>.
7. Розгон О.В. Особливості договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухомість / О.В. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2013. – № 6. – С. 138–144 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yuradnik.com.ua/stati/d0-be-d1-81-d0-be-d0-b1-d0-bb-d0-b8-d0-b2-d0-be-d1-81-d1-82-d1-96-d0-b4-d0-be-d0-b3-d0-be-d0-b2-d0-be-d1-80-d1-83-d0-bf-d1-80-d0-be-d0-bf-d1-80-d0-b8-d0-bf-d0-b8-d0-bd-d0-b5-d0-bd-d0-bd-d1-8f/>.
8. Сімейне право України : [підручник] / за ред. Ю.С. Червоного. – К. : Істина, 2004. – 400 с.
- 8-а. Соколова І.О. Правовий режим як категорія правової науки : [монографія] / І.О. Соколова. – Х. : Право, 2014. – 152 с.
9. Харьковская цивилистическая школа : антология семейного права : [монографія] / В.К. Антошкина, И.В. Жилинкова и др. ; под общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. – Харьков : Право, 2013. – 240 с.
10. Харьковская цивилистическая школа : объекты гражданских прав : [монографія] / И.В. Спасибо-Фатеева, В.И. Крат, О.П. Печеный и др. ; под общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. – Харьков : Право, 2015. – 720 с.
11. Цивільне право України : [підручник] / за ред. Ю.Л. Бошицького, Р.Б. Шишки. – Загальна частина. – К. : Літера. – К, 2014. – 760 с.
- 11-а. Цивільний кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. № 435–IV // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
12. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / за ред. Ю.С. Шемшученка та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 5 : П – С. – 2003. – 736 с.